

Bariery komunikacyjne w instytucji oświatowej

Mariola Kinal

Instytut Socjologii, Uniwersytet Rzeszowski,

al. Rejtana 16c, 35-959 Rzeszów

mariola.guz@gmail.com

Anna Wileczek, Iwona Możdżonek: Szkolna (nie)komunikacja. Bariery w dyskursie wczesnoszkolnym. Warszawa 2015: Wydawnictwo Naukowe PWN; stron 140.

Yi-Fu Tuan (1987: 75) twierdził, że: „przestrzeń [...] sugeruje przyszłość i zachęca do działania. Zamknięta i ucłowieczona przestrzeń staje się miejscem. W porównaniu z przestrzenią, miejsce jest spokojnym centrum ustalonych wartości”. W opinii recenzentki, takie rozumienie przestrzeni umożliwia powiązanie tego pojęcia z edukacją i przestrzenią edukacyjną, w której członkowie społeczeństwa odbywają proces socjalizacji oraz uczą się wartości i norm społecznych. Instytucja oświatowa jest centrum redystrybucyjnym zasad panujących w przestrzeni społecznej. Sposób komunikacji nauczyciela z uczniami i jakość przekazywanych norm oddziałuje na późniejsze kompetencje komunikacyjne uczniów już jako dorosłych członków społeczeństwa. Przyczynkiem do lektury recenzowanej książki były zagadnienia przedstawione przez Annę Przeclawską (1999), która zaznaczyła, że zmiany poglądów na istotę przestrzeni i łączące się z tą istotą przemiany komunikacji społecznej nie byłyby możliwe bez gruntownej analizy społecznej oraz rozwoju form edukacji. Jak zauważa A. Przeclawska, zmiany w przestrzeni społecznej występują w skali mikro oraz makro i mają odniesienie do komunikacji.

Współcześnie jednym z najważniejszych czynników procesu efektywnego uczenia się i nauczania jest umiejętność sprawnego komunikowania, zarówno w relacji uczeń-nauczyciel, jak i uczeń-uczeń (Kezik-Korodzińska 2004). Recenzowana publikacja zawiera cztery rozdziały oraz wprowadzenie i zakończenie. Podział na rozdziały i podrozdziały jest logiczny. Pierwsze dwa rozdziały stanowią wprowadzenie teoretyczne do analizy badań przeprowadzonych przez autorki, zaś opis badań stanowi treść rozdziału trzeciego i czwartego.

We wprowadzeniu autorki recenzowanej publikacji zawarły cel pracy i jej zakres tematyczny. Autorki stwierdziły również, że „dziecko za pomocą języka poznaje rzeczywistość” (s. 8). Według piszącej te słowa równie ważnymi stymulatorami poznawczymi dla dziecka są zmysły. Ma to związek z faktem, iż dziecko poznaje rzeczywistość poprzez działanie wykorzystujące wszystkie zmysły, nie zaś wyłącznie poprzez język. W opinii recenzentki, dopiero korelacja zachowań językowych z zachowaniami manipulacyjnymi umożliwia dziecku pełne zrozumienie otaczającego świata.

W pierwszym rozdziale autorki zawarły podstawowe definicje procesów komunikacyjnych zachodzących we współczesnym społeczeństwie. Zaprezentowane definicje są sprawozdawcze¹. Dotyczą języka, komunikacji, tekstu i dyskursu w sytuacjach szkolnych. Przytoczona w tym rozdziale literatura jest wyczerpująca, a definicje zawierają konfrontacje kilku dostępnych w literaturze przedmiotu wątków myślowych. Autorki recenzowanej publikacji w niektórych fragmentach rozdziału teoretycznego używają języka popularnonaukowego, który prawdopodobnie miał ułatwić zrozumienie treści przez mniej kompetentnych językowo czytelników. W niektórych fragmentach autorki publikacji zaprezentowały spostrzeżenia uzasadnione teoretycznie, nieuzasadnione jednak z punktu widzenia praktyki szkolnej.

Jednym z takich fragmentów jest opis sposobu udzielania głosu uczniom przez nauczycieli (s. 22). W sytuacji zaprezentowanej przez autorki nauczyciel powinien udzielać głosu uczniowi, który zna odpowiedź na pytanie. W opinii recenzentki natomiast nauczyciel powinien dać czas na refleksję wszystkim uczniom i motywować

¹ Zgodnie z definicją zaprezentowaną przez Zygmunta Ziemińskiego (2014), za pomocą definicji sprawozdawczych przedstawia się, jakie jest znaczenie danego wyrazu w określonym języku poprzez przywołanie definicji encyklopedycznych lub definicji innych autorów.

wać do znalezienia odpowiedzi również dzieci mniej zdolne, udzielenie natychmiastowej odpowiedzi przez zdolnych uczniów uniemożliwia bowiem samodzielne myślenie uczniów o niższych możliwościach poznawczych. Cennym elementem rozdziału teoretycznego oraz całej publikacji jest podrozdział 1.4, opisujący kompetencje komunikacyjne niezbędne w pracy nauczyciela. Szczególnie interesujący jest fragment dotyczący komunikacji interpersonalnej oraz wpływu ubioru nauczyciela na odbiór społeczny.

W drugim rozdziale zatytułowanym „Dyskurs wczesnoszkolny. Transmisja, rozumienie i (nie)porozumienie” autorki przedstawiły rolę języka jako elementu porządkującego rzeczywistość szkolną w obrębie jednostek lekcyjnych. Dodatkowo w tym rozdziale zawarto opisy lekcji, typowych elementów zajęć oraz funkcji nauczyciela. Wartościowe wydaje się wskazanie struktury jednostki lekcyjnej z uwzględnieniem dla każdego z elementów lekcji aktów komunikacyjnych oraz schematów werbalnych. Ciekawe jest również zaprezentowanie przez autorki zasad etykiety szkolnej i jej roli w zmniejszaniu oraz zwiększaniu dystansu między uczniami a nauczycielem. Przestrzeganie etykiety jest bowiem istotne we współczesnej szkole, w której nauczyciel nie ma takiego autorytetu jak jeszcze kilka lat temu, co ma związek ze zmianami społecznymi oraz zmianą społecznej percepcji instytucji oświatowych oraz sprowadzenie przez niektórych rodziców szkoły do roli centrum sprzedaży wiedzy.

W podrozdziale 2.4 autorki książki zaprezentowały werbalne i pozawerbalne bariery komunikacyjne funkcjonujące we współczesnej szkole, generowane zarówno przez uczniów, jak i nauczycieli. Do pojawiających się barier komunikacyjnych A. Wileczek i I. Możdzonek zaliczyły: ignorowanie uczniów, uciekanie od problemów rozmówcy, obwinianie, ocenianie, osądzanie, żartowanie, decydowanie za innych, blokady foniczne oraz stosowanie zbyt skomplikowanych form językowych niezrozumiałych dla ucznia.

Wartościowym elementem części teoretycznej recenzowanej publikacji (tj. rozdziałów 1 i 2) jest bogata literatura oraz przytaczanie przez autorki praktycznych przykładów komunikacji uczeń-uczeń i uczeń-nauczyciel, zaczerpniętych z prac licencjackich i magisterskich oraz obserwacji autorek. Zniechęcające czytelnika do

lektury części teoretycznej oraz wpływające negatywnie na tempo i płynność czytania jest zastosowanie klasycznych odwołań do literatury, które na wielu stronach rozdziałów teoretycznych zajmowały nawet połowę strony. Zastąpienie odwołań klasycznych harwardzkimi w znacznym stopniu ułatwiłoby lekturę.

W trzecim rozdziale przedstawiono badania własne dotyczące tytułowej problematyki. Badaniami objęto 100 uczniów klas 1 i 3 szkół podstawowych oraz 20 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Badania wykonano techniką sondażu diagnostycznego. Przeprowadzone badania umożliwiły autorkom książki wysunięcie następujących wniosków. Po pierwsze, dzieci chętnie komunikowały się z nauczycielami i innymi uczniami, mimo że ich kompetencje komunikacyjne i językowe na etapie wczesnoszkolnym dopiero się kształtują. Po drugie, pozytywne nastawienie uczniów do innych uczniów i nauczycieli umożliwiało sprawne komunikowanie w sytuacji szkolnej. Po trzecie, na początkowym etapie rozwoju kompetencji dziecka duże znaczenie mają elementy prozodii językowej (ton i głośność). Po czwarte, priorytetowym zadaniem nauczyciela edukacji wczesnoszkolnej jest utrzymywanie zainteresowania uczniów poprzez stosowanie aktywnych form dydaktycznych. Po piąte, niektórzy z badanych nauczycieli mimo wiedzy na temat technik skutecznego nauczania nie stosowali ich ze względu na rygor procedur lekcyjnych. Rozdział ten podsumowuje cytat Peggy O'Mary, będący puentą badań: „sposób, w jaki mówimy do naszych dzieci, staje się ich wewnętrznym głosem” (s. 95). Takie niekonwencjonalne zakończenie rozdziału badawczego wydaje się przykładem stosowania się do nowych zasad komunikacyjnych ukazanych przez autorki.

Rozdział czwarty stanowi zbiór ćwiczeń z zakresu komunikacji społecznej, możliwych do realizacji na zajęciach w klasach 1-3 szkoły podstawowej. Przedstawione ćwiczenia mają rozwinąć umiejętności komunikacyjne uczniów, usprawnić język oraz wzmocnić sferę niewerbalną w komunikacji uczniów i nauczyciela. Można więc sądzić, że ćwiczenia zawarte w recenzowanej publikacji będą przydatną pomocą dydaktyczną ze względu na wyczerpujący opis zadań.

W zakończeniu książki A. Wileczek i I. Moźdzzonek zaprezentowały dekalog dobrej komunikacji. Napisany w formie biblijnych 10 przykazań, znacznie odbiega

on od typowych zakończeń publikacji naukowych i przybliży tę część recenzowanej publikacji do formy popularnonaukowej.

Recenzowana książka jest skierowana do badaczy komunikacji oraz nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Może być również cenną pozycją dla studentów pedagogiki, komunikacji społecznej oraz socjologii podczas zgłębiania treści związanych z komunikacją. Literatura zawiera 121 pozycji naukowych i popularnonaukowych, w większości opublikowanych w XXI wieku. Książka może również posłużyć jako pomoc mniej doświadczonym nauczycielom lub studentom pedagogiki wczesnoszkolnej do zrozumienia sytuacji komunikacyjnej, w jakiej mogą znaleźć się na początku swojej kariery zawodowej. Autorki przedstawiają także, jak komunikaty wysyłane przez uczniów i nauczycieli oddziałują na kształtowanie się przestrzeni społecznej oraz jak komunikacja werbalna i niewerbalna nauczyciela oddziałuje na relacje w klasie, stosunek ucznia do nauczyciela jako autorytetu oraz przyszłe kompetencje interpersonalne uczniów. Przestrzeń społeczna w edukacji jest tworzona przez zbiorowość uczniów i nauczycieli, którzy nadają tej przestrzeni określone znaczenie i wartość podczas procesu komunikowania się.

Literatura

- Kiezik-Kordzińska E., 2004: *Szkoła dialogu. Jak skutecznie porozumiewać się*. Warszawa: Wydawnictwo WSiP.
- Przeclawska A., 1999: *Przestrzeń życia człowieka – między perspektywą mikro i makro*; w: A. Przeclawska, W. Theiss (red.): *Pedagogika społeczna. Pytania o XXI wiek. Pamięci Profesora Ryszarda Wroczyńskiego*. Warszawa: „Żak”; 75-85.
- Ziemiński Z., 2014: *Logika praktyczna*. Warszawa: PWN.
- Yi-Fu Tuan, 1987: *Przestrzeń i miejsce*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.

wpłynęło/received 02.01.2016; poprawiono/revised 20.01.2016.